

1960 KIBRIS CUMHURİYETİ ANAYASASI VE ZARURET DOKTRİNİ (DOCTRINE OF NECESSITY)

Giriş

1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, devlet organlarının oluşumundan kamu hizmetlerinin paylaşımına kadar iki toplumlu anayasal ortaklık modeli üzerine kurulmuştur. Ancak 1964'ten itibaren Kıbrıslı Türkler fiilen devlet organlarının dışında kalmış, Anayasa'nın kendilerine ilişkin hükümleri uygulanmamış ve iki toplumlu yapı işlevsiz hâle gelmiştir. Dolayısıyla 1960 Anayasası'nın ortaklık esasına dayalı kurumsal dengesi fiilen tek taraflı bir işleyişe dönüşmüştür. Ortaya çıkan yapı, hukuken anayasal düzenle bağdaşmayan ve fiilen işleyen bir yönetim biçimi niteliği almasına rağmen uluslararası toplum tarafından meşru bir yönetim olarak kabul edilmiştir.² Bu çalışmada, 1960 Anayasası'nın Kıbrıslı Türklere ilişkin hükümlerinin uygulanmamasına gerekçe olarak ileri sürülen "zaruret doktrini" (*doctrine of necessity*) incelenecektir. Bu kapsamda, doktrinin anayasa hukuku bakımından niteliği ve Kıbrıs bağlamında nasıl yorumlanarak uygulandığı analiz edilecektir.

Zaruret Doktrini Kapsamında Sorunun Ortaya Konuluşu

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşundan kısa bir süre sonra iki toplumlu anayasal yapının fiilen işleyemez hâle geldiği süreçte, Kıbrıslı Rumlardan oluşan Yüksek Mahkeme, 1964 tarihli *İbrahim ve Diğerleri* kararıyla³ "zaruret doktrini"ni bir gerekçe olarak kabul etmiştir. Zaruret doktrininin geliştirildiği 1964 tarihli bu davayı, anayasal düzen üzerindeki etkilerinin ve insan hakları bakımından doğurduğu sonuçları aradan geçen 60 yılı aşkın süre sonrasında yeniden değerlendirirken şu hususları vurgulamak gerekir:

¹ Doç. Dr., Doğu Akdeniz Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı.

² Bu konuda bkz. Tufan Erhürman, *Kıbrıs'ta Akıl Tutulması: Kıbrıslı Türklere Modernleşme ve Hukuk* (Lefkoşa: Işık Kitabevi, 2007), 172.

³ *The Attorney-General of the Republic v. Mustafa Ibrahim and Others* (1964) Cyprus Law Reports 195.

Bu çalışmada ifade edilen bulgular, yorumlar, sonuçlar, öneriler ve görüşler tamamen yazar(lar)ına aittir. TEPAV'ın resmi görüşü değildir. © TEPAV, aksi belirtilmedikçe her hakkı saklıdır.

- a) Zaruret hâli, istisnai ve geçici bir durumdur.
- b) Zaruret hâli ile olağanüstü hâl yönetimi birbirinden farklı niteliklere sahiptir.
- c) Kıbrıs'ta zaruret hâlinin belirsiz süreli devam etmesi sonucu toplumlardan birinin anayasal, siyasal, ekonomik ve uluslararası karar süreçlerinden sistematik biçimde dışlanması bir insan hakları sorunu olmaktadır.

Sorunun genel çerçevesine bu şekilde değinildikten sonra, Kıbrıs'ta uygulanan zaruret hâlinin doğru anlaşılabilmesi için bu kavramın Anayasa'da yer alan olağanüstü hâl rejiminden nasıl ayrıldığına incelenmesi gerekir.

Kıbrıs'ta Uygulanan Zaruret Doktrininin, Anayasa'da Düzenlenen Olağanüstü Hâl Yönetiminden Farkı

Birçok anayasal sistem, doğal afetler, iç karışıklıklar ve savaş gibi olağanüstü durumlarla karşılaşmıştır. Olağan dönemler için tasarlanan yönetim modeli, kriz koşullarının gerektirdiği hızlı ve kapsamlı müdahaleleri karşılamakta yetersiz kalabilir. Bu nedenle anayasalarda, olağanüstü hâl rejimleri öngörülmekte, yürütme organına genişletilmiş yetkiler tanınmakta ve temel hakların sınırlandırılmasına imkân verilmektedir. Ancak bu yetkiler, demokratik hukuk devletlerinde sınırsız değildir. Olağanüstü hâlin kapsamı, süresi ve denetim mekanizmaları anayasalarda önceden belirlenerek hukuk düzeni içinde yapılandırılmış bir rejim olarak tasarlanır.⁴ Bunun nedeni, bazı kriz durumlarında kamu düzeninin olağan döneme ilişkin araçlarla sağlanamamasıdır. Örneğin, salgın hastalık hâlinde belirli bölgelerin karantinaya alınması veya seyahat özgürlüğünün geçici olarak sınırlandırılması gerekebilir. Alınabilecek tedbirlerin kapsamı ve süresi yine anayasa tarafından belirlenir. Olağanüstü hâlin dayandığı koşullar ortadan kalktığında ise istisnai rejim sona erer ve olağan anayasal düzene dönlür.

Anayasalarda yer verilen olağanüstü hâl, sıkıyönetim, seferberlik ve savaş hâli gibi farklı düzeylerde karşımıza çıkan istisnai yönetim usulleri, anayasal düzenin askıya alınması anlamına gelmemekte, genellikle kapsamı, süresi ve güvenceleri önceden belirlenmiş bir istisna rejimi olarak yapılandırılmaktadır. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın 183. maddesinde olağanüstü hâl, savaş veya genel tehlike gibi durumlarda uygulanacak tedbirler düzenlenmiştir.

Kıbrıs bağlamında ileri sürülen zaruret hâli, bu anlamda, anayasalarda öngörülen olağanüstü hâl yönetimlerinden farklıdır. Olağanüstü hâlde devlet organlarının, anayasa içinde tanınan istisnai yetkiler çerçevesinde işlevlerini sürdürmesine olanak tanınırken zaruret hâlinde devlet organlarının Anayasa'nın öngördüğü biçimde işlemesine engel oluşmaktadır.⁵ Bu durum, anayasanın belirli hükümlerinin açık bir usule dayanılmaksızın ve belirsiz süreli olarak uygulanmaması sonucunu doğurmuştur.

Bu yönüyle Kıbrıs'taki durum, olağanüstü hâl rejimlerinde temel hak ve özgürlüklerin geçici olarak kısmen veya tamamen durdurulmasından ve uluslararası insan hakları hukukunda öngörülen "yükümlülük azaltma" (derogation) mekanizmasından ayrılmaktadır. Çünkü burada mesele yalnızca bazı hakların geçici olarak kullanımının durdurulmasından değil, anayasal ortaklık modeline ilişkin düzenin bir topluluk bakımından fiilen uygulanmaması ve devlet

⁴ Bülent Tanör ve Necmi Yüzbaşıoğlu, *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, 18. bası (İstanbul: Beta Yayınları, 2019), 439.

⁵ Christos Papastylanos, "The Cypriot Doctrine of Necessity and the Amendment of the Cypriot Constitution: The Revision of the Unamendable Amendment Rules of the Cypriot Constitution Through a Juridical Coup D'État" *ICL Journal* 17, no. 3 (2023): 313-336, 317.

organlarının bu çerçevede bir anayasa değişikliği yapmadan yasalarla yeniden kurulmasıdır.

Aradan geçen süre zarfında, zaruret hâline dayanak oluşturan koşulların ortadan kaldırılmasına ve anayasal ortaklığın yeniden kurulmasına yönelik olarak GKRY makamlarınca etkili girişimlerde bulunulup bulunulmadığı ayrı bir önem taşımaktadır. Çünkü zaruret hâli, anayasal düzen ve temel haklar bakımından ağır sonuçlar doğuran istisnai mekanizmadır. Anayasal katılımın ve kurucu ortaklık statüsüne dayalı kolektif hakların uzun süreli biçimde fiilen uygulanmaması, zaruret doktrininin insan hakları hukuku perspektifinden daha tartışmalı hâle gelmesine yol açmaktadır. Bu çerçevede çalışma, zaruret doktrininin Kıbrıs bağlamında zamanla “normalleşmiş” bir istisnaya dönüşüp dönüşmediğini ve anayasal süreklilik ile insan hakları ilkeleri ışığında yeniden değerlendirilmesi gereğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Uluslararası düzeyde, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’nin 15. maddesi,⁶ taraf devletlerin savaş veya ulusun yaşamını tehdit eden olağanüstü bir durumda Sözleşme yükümlülüklerini azaltmalarını belirli koşullara bağlamaktadır. Buna göre; olağanüstü durumun gerçekten mevcut olması, alınan tedbirlerin “durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde” kalması ve Avrupa Konseyi Genel Sekreterine bildirim yapılması gerekmektedir. Bu yetki, istisnai niteliktedir ve İnsan Hakları Avrupa Mahkemesinin (İHAM) denetimine tabidir.

Birçok anayasa, Sözleşme’nin 15. maddesine benzer düzenlemeler içermektedir. Böyle bir açık hükmün bulunmadığı durumlarda ise olağanüstü tedbirler çoğu zaman zaruret gerekçesine dayandırılmaktadır. Bununla birlikte yükümlülük azaltma mekanizması istisnai niteliktedir ve sınırlarının dikkatle denetlenmesini gerektirir. Olağanüstü bir durumun varlığı kabul edildiğinde bu yetkinin kötüye kullanılıp kullanılmadığını denetlemek güçleşebilir. Bu nedenle hem ulusal hem de uluslararası yargısal denetim büyük önem taşımaktadır.⁷

Her iki toplumun birlikte yaşadığı dönemde Kıbrıs Cumhuriyeti Temsilciler Meclisi 39/1962 sayılı *İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi ve Buna Ek Protokolün Tasdiki Hakkında Yasa*’yı kabul etmiştir. Bu nedenle anayasal düzenin olağanüstü koşullarda nasıl işletileceği meselesi yalnızca iç hukuk bakımından değil, aynı zamanda uluslararası insan hakları hukuku bakımından da değerlendirilmelidir. Yüksek Mahkeme’nin aslında 1961 yılında Sözleşme henüz iç hukuk düzenine dahil edilmemişken ve hukuken bağlı olmamasına rağmen, anayasal bir hükmün anlamını belirlemek amacıyla kararda Sözleşme maddesine karşılık gelen düzenlemeleri karşılaştırması oldukça önemli bir ayrıntıdır.⁸

1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası’nın 183. maddesi olağanüstü hâl ilanına ilişkin açık bir anayasal mekanizma öngörmektedir. Ancak 1964 yılında bu mekanizma işletilmemiş, bunun yerine zaruret doktrinine dayanılmıştır. *İbrahim ve Diğerleri* kararında Yüksek Mahkeme, 1964

⁶ Sözleşme’nin 15. maddesinde yer alan “Olağanüstü Durumlarda Yükümlülük Azaltma” düzenlemesi şöyledir:

“1. Bir Sözleşmeci Taraf Devlet, savaş zamanında veya ulusun yaşamını tehdit eden başka bir olağanüstü durumda, uluslararası hukuktan doğan diğer yükümlülüklerine aykırı olmamak koşuluyla, durumun zorunluluklarının kesin olarak gerektirdiği ölçüde, bu Sözleşme’yle üstlendiği yükümlülüklerini azaltan tedbirler alabilir.

2. Savaş sırasında hukuka uygun eylemler nedeniyle meydana gelen ölümler hariç, ikinci maddede, üçüncü maddede, dördüncü maddenin birinci fıkrasında ve yedinci maddedeki yükümlülüklerde azaltma yapılamaz.

3. Yükümlülüklerini azaltma yetkisi kullanan bir Sözleşmeci Taraf Devlet, aldığı önlemler ve bunların sebepleri hakkında Avrupa Konseyi Genel Sekreterini ayrıntılı olarak bilgilendirir. Sözleşmeci Taraf ayrıca, bu tedbirlerin kullanılmasının ne zaman sona ereceği ve Sözleşme hükümlerinin ne zaman yeniden tamamiyle uygulanacağı konusunda Genel Sekreteri bilgilendirir.” Osman Doğru, *Anayasa ile Karşılaştırmalı İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Mahkeme İçtüzüğü*, 1. baskı (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2010), 83.

⁷ D. J. Harris, M. O’Boyle, E. P. Bates ve C. M. Buckley, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, çev. Mehveş Bingöllü Kılıcı ve Ulaş Karan, ed. Hülya Dinçer (Ankara: Avrupa Konseyi, 2013), 637-638.

⁸ İlgili karar yönünden inceleme için bkz. Nikolas Kyriakou, “National Judges and Supranational Laws on the Effective Application of the EC Law and the ECHR: The Case of Cyprus,” June 10, 2010, 4-5, <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1623560> Erişim Tarihi: 22.02.2026.

şartlarını, Anayasa'nın 183. maddesinde öngörülen klasik bir olağanüstü hâl olarak değil, anayasal düzenin fiilen işlemez hâle geldiği bir zorunluluk durumu olarak nitelendirmiş ve bu nedenle 183. madde yerine zaruret doktrinini esas almıştır.

Aşağıdaki başlıkta, zaruret doktrininin ortaya konulduğu *İbrahim ve Diğerleri* kararına ayrıntılı olarak yer verilecektir. Ancak burada, her üç yargıcın neden Anayasa'da düzenlenen olağanüstü hâl mekanizmasına değil, zaruret doktrinine başvurdukları üzerinde durmak yol açıklayıcı olacaktır. Kararda, Anayasa'daki olağanüstü hâl ilanı hükmü bakımından Avukat **Berberoğlu**, Anayasa'ya dayanarak, usulüne uygun ilan edilmiş bir olağanüstü hâl bildirisi bulunmadıkça Kıbrıs'ta hukuken bir olağanüstü hâl kabul edilemeyeceğini ve bu nedenle anayasal hükümlerden sapmayı haklı kılacak bir "zorunluluk"tan söz edilemeyeceğini ileri sürmüştür. Yargıç **Vassiliades**, bu görüşün teorik olarak savunulabilir olduğunu kabul etmekle birlikte, yaklaşık on aydır süren ağır kriz koşulları karşısında 183. maddenin mevcut durumu karşılamakta yetersiz kaldığını ve anayasal düzenin ayakta kalabilmesi için zorunluluk doktrinine başvurunun kaçınılmaz hâle geldiğini belirtmiştir.⁹

Yargıç **Triantafyllides**, olağanüstü hâl mekanizmasına başvurulmamasını krizin yokluğuyla değil, krizin anayasal çerçeve içinde çözülememesiyle açıklamıştır. Anayasa'nın iki toplumun iş birliği varsayımına dayandığını, bu iş birliği çöktüğünde ortaya çıkan tıkanmanın Anayasa'da öngörülmediğini ifade etmiştir. Bununla birlikte, devletin varlığının sona ermediğini, devlet ve hükümet varlığını sürdürdüğü sürece hukuk düzenini koruma yükümlülüğünün devam ettiğini vurgulamıştır. Bu nedenle anayasal hükümler fiilen işlemez hâle gelmiş olsa bile, devlet organlarının temel kamu işlevlerini sürdürecektir tedbirleri alma konusunda yetkili ve yükümlü olduğunu savunmuştur.¹⁰

Yargıç **Josephides** de benzer şekilde, 183. maddenin mevcut krizi karşılamada yetersiz kaldığını belirtmiş, yürütme organının istisnai koşullarda geniş yetkilere sahip olabileceği kabul ediliyorsa *a fortiori* yasama organının da gerekli tedbirleri alma konusunda hem yetkili hem de yükümlü olduğunu ifade etmiştir.¹¹

1964 tarihli kararın verildiği sırada Kıbrıs Cumhuriyeti, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ne taraftı. Ancak kararda birçok ülke kararlarına yer verilmekle birlikte Sözleşme'nin 15. maddesinde öngörülen yükümlülük azaltma mekanizmasına herhangi bir atıf yapılmamıştır. Bu durum, zaruret doktrinine dayanılarak istisnai yetkilerin kullanılmasının, uluslararası insan hakları hukukunun öngördüğü bildirim ve denetim rejimi dışında gerçekleştiğini göstermektedir. Dolayısıyla mesele yalnızca anayasal bir mekanizmanın işletilmemesi değil, aynı zamanda uluslararası düzeyde öngörülen güvencelerin devreye sokulmaması bakımından da değerlendirilmelidir.

Devletin böylesine büyük bir felaketle karşı karşıya bulunduğu varsayımına dayanarak, Sözleşme'nin 15. maddesine uygun hareket edilmeksizin insan haklarının uygulanabilirliğinin reddedilmesi ya da bu hakların sınırlandırılması hatta bireylerin bu haklardan tamamen yoksun bırakılmasının hukuken mümkün olduğu yönündeki yaklaşım, Sözleşme'nin uygulanması bakımından son derece sorunludur. Çünkü bu durum, öngörülen hukuki usul izlenmeksizin insan haklarından sapmayı veya hakların uygulanmamasını meşrulaştıran, yargı eliyle tesis edilmiş bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Bu yaklaşım, Sözleşme'nin 15. maddesinin konu ve amacını işlevsiz hâle getirmekte ve Sözleşme'nin etkili biçimde uygulanmasını

⁹ Mustafa Ibrahim and Others (1964), 215.

¹⁰ Mustafa Ibrahim and Others (1964), 226-228

¹¹ Mustafa Ibrahim and Others (1964), 265.

zayıflatmaktadır.¹² Bu çerçevede, zaruret doktrini yönünden İHAM'ın yaklaşımının nasıl olduğuna ve Venedik Komisyonu raporlarına değinmek önemlidir.

Bu noktada 2004 tarihli *Aziz/Kıbrıs* kararına bakmak gerekmektedir. Mahkeme, 1960 Anayasası'nın Rum ve Türk toplumları için ayrı seçmen listeleri öngördüğünü hatırlatmış, ancak 1963'te başlayan olaylar sonucunda Türk toplumuna mensup milletvekillerinin parlamentoya katılımının askıya alındığını belirtmiştir. Bu fiilî durum nedeniyle ilgili anayasal hükümlerin uygulanamadığı kabul edilmiştir. Bununla birlikte Mahkeme, ortaya çıkan durumu giderecek herhangi bir yasal düzenleme yapılmamış olmasını dikkate almış ve başvurucunun hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir. İHAM, devletlerin seçim sistemlerini ve parlamentonun oluşumunu düzenleme konusunda takdir yetkisine sahip olduğunu ancak bu yetkinin bazı kişi ya da grupları siyasal yaşama katılmaktan tamamen dışlayacak biçimde kullanılamayacağını vurgulamıştır.¹³ Mahkeme, zorunluluk doktrininin uygulanma koşullarını sorgulamamış ve doktrinin doğruluğunu Kıbrıs Rum yönetimi lehine varsaymıştır.¹⁴

Venedik Komisyonu'nun 2021 tarihli Kıbrıs'a ilişkin raporunda zaruret doktrinine değinilmiştir. Rapora konu olan düzenlemeler, Anayasa Mahkemesinin yapısında değişiklik öngörmekte olup bu tür değişikliklerin ilke olarak anayasa değişikliği yoluyla yapılması gerektiği belirtilmiştir. Bununla birlikte raporda, Yüksek Mahkemenin *İbrahim ve Diğerleri* kararında geliştirdiği zorunluluk doktrini aracılığıyla, fiilen uygulanamaz hâle gelen anayasal hükümlerin esasen değiştirilmesine ya da uygulanmamasına imkân tanıyarak devlet işleyişinin sürdürülmeye çalışıldığı ifade edilmiştir.¹⁵ Raporda ayrıca, 1964'ten bu yana zorunluluk doktrinine birçok kez başvurulduğu, bu doktrinin zamanla Kıbrıs hukuk düzeninin yazılı olmayan temel dayanaklarından biri hâline geldiği ve aradan neredeyse altmış yıl geçmiş olmasına rağmen büyük ölçüde kabul edildiği belirtilmektedir. Bunun da, Kıbrıs Cumhuriyeti yönetiminin devletin mevcut fiilî durumu kabullendiği ya da ona rıza gösterdiği izlenimini açıkça vermek istememeleriyle bağlantılı olduğuna yer verilmiştir.¹⁶

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Birleşmiş Milletlere sunduğu temel ülke belgesinde, 1963 sonrası anayasal işleyiş "zaruret doktrini" çerçevesinde açıklanmaktadır. Aynı doktrine dayanarak yasama yoluyla benzer durumların giderildiği diğer başlıca alanlar, Cemaat Meclisi, Kamu Hizmeti, Kamu Hizmeti Komisyonu ve Temsilciler Meclisi üyeliği olmuştur.¹⁷

Belirtmek gerekir ki, bir doktrinin uzun süre uygulanmış ve fiilen yerleşmiş olması, onun anayasal sınırları ve meşruiyeti bakımından tartışma dışı olduğu anlamına gelmez. Aksine, geçici nitelikte olduğu varsayılan bir doktrinin neden uzun süre yürürlükte kaldığı, daha kapsamlı bir değerlendirmeyi gerektirir. 1964'ten bu yana geçen süre yarım asrı aşmıştır ve bu durum, zaruret hâlinin geçicilik niteliğinin fiilen süreklilik kazandığı yönünde bir değerlendirmeye imkân vermektedir. Tam da bu nedenle, doktrinin başlangıçta öngörülen sınırlarının aşıp aşılmadığının ve değişen siyasal ve toplumsal koşullar ışığında yeniden ele alınıp alınmaması gerektiğinin incelenmesi önem taşımaktadır. Bu çerçevede, *İbrahim ve Diğerleri* kararının temel gerekçelerinin yeniden değerlendirilmesi kaçınılmaz görünmektedir.

¹² Kyriakou, "National Judges and Supranational Laws," 11.

¹³ European Court of Human Rights (Second Section), *Aziz v. Cyprus*, no. 69949/01, 22 June 2004, para. 26-30.

¹⁴ Kudret Özersay, "The Excuse of State Necessity and Its Implications on the Cyprus Conflict." *Perceptions: Journal of International Affairs* 9, no. 4 (2004): 54.

¹⁵ European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). *Cyprus: Opinion on Three Bills Reforming the Judiciary*. Opinion No. 1060/2021. CDL-AD(2021)043. Strasbourg, 13 December 2021, para. 21-23.

¹⁶ Para. 25.

¹⁷ United Nations, Core Document Forming Part of the Reports of States Parties: Cyprus, HRI/CORE/CYP/2011, 2 September 2011.

İbrahim ve Diğerleri Kararı ve Zaruret Doktrini

1960 Anayasası ile Anayasa Mahkemesi ve Yüksek Adalet Mahkemesi kurulmuştur. Ancak 33/1964 sayılı Yasa¹⁸ bu iki yüksek mahkemenin yetki ve görevlerinin, Yüksek Mahkeme tarafından kullanılmasını öngörmüştür.¹⁹ Anılan Yasa, Yüksek Mahkeme'nin tarafsız başkanının istifasının ardından çıkarılmıştır. *İbrahim ve Diğerleri* kararında Mahkeme, 33/1964 sayılı Yasa'nın Anayasa'ya aykırı olmadığına karar vermiştir.²⁰

1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın Kıbrıslı Türklere ilişkin hükümlerinin uygulanmaması bağlamında, 33/1964 sayılı Yasa ve bu Yasa'nın anayasal geçerliliğinin tartışıldığı *İbrahim ve Diğerleri* kararı belirleyici niteliktedir. Bu karar, 1964 yılında tutuklanan dört Kıbrıslı Türk'ün, yalnızca üç Kıbrıslı Rum yargıçtan oluşan Yüksek Mahkeme önünde yargılanmasına ilişkindir.²¹ Davada Avukat **Berberoğlu**, özellikle mahkemenin anayasal meşruiyeti ve yargı yetkisi konusunda kapsamlı itirazlarda bulunmuştur. Mahkemenin çözmek zorunda olduğu başlıca anayasal sorunları genel olarak özetlemek mümkündür:

(1) 33/1964 sayılı Yasa ile kurulan ve davaya bakmakta olan yeni Yüksek Mahkeme'nin anayasal olarak geçerli olup olmadığı;

(2) Üç hâkimden oluşan bu kurulun, söz konusu Yasa'nın Anayasa'ya aykırılığı iddialarını inceleme yetkisinin bulunup bulunmadığı;

(3) Anayasa'da öngörülen şekilde anayasal itirazların Yüksek Anayasa Mahkemesi'ne havalesine²² ilişkin usulün hâlen uygulanabilir olup olmadığı;

(4) 33/1964 sayılı Yasa'nın Anayasa'nın öngördüğü usule uygun olarak ilan edilip edilmediği ve Türkçe yayımlanmamış olmasının yürürlüğe girişini etkileyip etkilemediğidir.

Bu çerçevede dava, yalnızca belirli bir Yasa'nın anayasal geçerliliği meselesi değildir. Anayasa'nın birçok hükmünün fiilen uygulanamaz hâle geldiği bir dönemde anayasal düzenin nasıl sürdürüleceği sorunu bakımından da belirleyici bir önem taşımaktadır. Kararın sağlıklı biçimde değerlendirilebilmesi için, her bir yargıcın gerekçesinin ayrı ayrı incelenmesi gerekmektedir.

Yargıç **Vassiliades**, Ağustos 1963'ten itibaren Yüksek Anayasa Mahkemesinin, Haziran 1964'ten itibaren ise Yüksek Adalet Mahkemesi'nin fiilen çalışamaz hâle geldiğini, bu durumun Cumhuriyet'te adalet sistemini bütünüyle işlevsiz kalma tehlikesiyle karşı karşıya bıraktığını belirtmektedir. Avukat **Berberoğlu** ise bu gelişmeden Hükûmeti sorumlu tutarak sonuçları ne olursa olsun anayasal hükümlerin korunması gerektiğini savunmuştur. Buna karşılık Başsavcı, 33/1964 sayılı Yasa'nın Devlet'in temel işlevlerini sürdürebilmesi amacıyla genel kabul görmüş "zorunluluk hukuku" ilkesine dayanılarak çıkarıldığını ileri sürmüştür. Yargıç **Vassiliades**, Anayasa'ya göre temel hükümlerin değiştirilemeyeceğini (md 182), ayrıca ilgili Yasa'nın Cumhurbaşkanı ile Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından birlikte ilan edilmediği ve iki dilde yayımlanmadığı hususlarının inkâr edilmediğini belirtmiştir. Yargıca göre mesele, Anayasa'nın üstünlüğü tartışma dışı olmakla birlikte, açık anayasal aykırılıklar içeren bu Yasa'nın ancak "zorunluluk savunması" ile ayakta tutulabileceği gerçeği etrafında toplanmasıdır. Dolayısıyla

¹⁸ *The Administration of Justice (Miscellaneous Provisions) Law 33/1964*.

¹⁹ Z. M. Nedjatigil, *Cyprus, Constitutional Proposals and Developments*. Nicosia: State Printing Office of the Turkish Federated State of Cyprus, 1977, 18.

²⁰ Bkz. Costas Stratilatis, "The Doctrine of Necessity in Ibrahim, the Material Constitution of Cyprus, and Costantino Mortati," *Cyprus Review* 37, no. 1 (June 24, 2025): 24.

²¹ *Mustafa Ibrahim and Others* (1964), 195-198.

²² İtiraz yoluyla Anayasa Mahkemesine gönderilmesi havale olarak ifade edilmektedir.

Yasa'nın geçerliliği, hukukun insan için var olduğu yönündeki pratik anlayışla bağlantılı olarak zorunluluk doktrininin uygulanabilirliğine bağlıdır.²³

Yargıç **Vassiliades**, Mahkemenin, hukuki teoriyi yaşayan hukuka dönüştürme gibi önemli ve sorumluluk gerektiren işlevi içinde zaruret doktrininin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yazılı Anayasası hükümlerine dahil edilip edilmeyeceği sorusuyla karşı karşıya olduğunu belirtirken bu soruya oy birliğiyle ve tereddütsüz olumlu cevap verdiklerini eklemiştir.²⁴ Yargıç, söz konusu Yasa'nın çıkarılış usulünün Anayasa'ya aykırı olduğunu kabul etmektedir. Yasa'nın, Anayasa'da öngörülen şekilde ilan edilmediğini ve iki resmî dilde yayımlanmadığını kabul etmiştir. Bununla birlikte, Anayasa'nın varlığı, geçerliliği ve bağlayıcılığının tartışma konusu olmadığını vurgulamıştır. Anayasa'nın 3. maddesinin, yasama işlemlerinin her iki resmî dilde hazırlanmasını ve Resmî Gazete'de iki dilde yayımlanmasını açık ve emredici biçimde düzenlediğini belirtmiştir. Türkçe yayımlama yükümlülüğünün yerine getirilmemesi konusunda Hükümetin daha fazla çaba göstermesi gerektiğini ifade etmiş, bu eksikliğin zorunluluk doktriniyle güçlükle haklı gösterilebileceğini dile getirmiştir. Buna rağmen, hükümetin kontrolündeki bölgelerde yaşayan binlerce Kıbrıslı Türkü etkileyen yasama, yürütme ve idari işlemlerin her iki dilde erişilebilir olmasının anayasal açıdan büyük önem taşıdığını vurgulamıştır.²⁵

Yargıç **Vassiliades**'e göre, normal şartlarda Anayasa'nın ilgili bazı maddeleriyle bağdaşmayan 1964 tarihli Yasa ancak şu koşullarda haklı görülebilir: Yasa, başka türlü önlenemeyecek ve Kıbrıs halkı için kaçınılmaz, telafisi imkânsız bir zarara yol açacak sonuçları engellemek amacıyla çıkarılmış olmalıdır. Ayrıca alınan önlemler, gerekli olandan fazla olmamalı ve verilen zarar, önlenen zararlar orantısız olmamalıdır. Yargıç, bu ölçütleri zorunluluk doktrini kapsamında somut koşullara uygulayarak olağanüstü şartlar altında anayasal hükümlere aykırılığa rağmen işlemin hukuken haklı sayılabileceğini ileri sürmüştür. Ayrıca Cumhurbaşkanı ile Cumhurbaşkanı Yardımcısının iş birliği yapamadığı bir durumda, ilan sürecindeki usule aykırılığın da zorunluluk çerçevesinde mazur görülebileceği sonucuna varmıştır.²⁶

Yargıç **Triantafyllides**, Anayasa'nın 179. maddesinde yer alan "Anayasa en üstün huktur" ilkesinin Kıbrıs bağlamında ne anlama geldiğini sorgulamıştır. Maddenin biçimsel olarak anayasal üstünlüğü kabul ettiğini belirtmekle birlikte, bu üstünlüğün demokratik ve kurucu iradeye dayanıp dayanmadığını incelemiştir. Kıbrıs Anayasası'nın bağımsız bir halkın egemen iradesiyle hazırlanmış bir kurucu meclis ürünü olmadığını, Zürih ve Londra Antlaşmaları çerçevesinde uluslararası bir uzlaşma sonucu ortaya çıktığını vurgulamıştır. Anayasa Komisyonu'nun kurucu değil teknik bir organ olduğunu ve Temsilciler Meclisi'nin Anayasa'yı özgür bir kurucu iradeyle kabul etmediğini belirtmiştir. Ayrıca temel hükümlerin değiştirilemez oluşunun anayasal düzenin egemen iradeyle değiştirilmesini sınırladığını ifade etmiştir. Bu nedenle, Anayasa "en üstün hukuk" olarak ilan edilse de bu üstünlüğün asli kurucu iradeye dayanan klasik bir üstünlük olmadığı, dolayısıyla 179. maddenin her durumda mutlak bir engel sayılıp sayılamayacağını tartışmaya açık olduğunu eklemiştir. Bu değerlendirmenin, Anayasa'nın geçerliliğini değil, olağanüstü koşullarda yasama yetkisinin tamamen engellenip engellenmediğinin sorgulanmasına yönelik olduğunu belirtmiştir.²⁷

²³ Mustafa Ibrahim and Others (1964), 207-215

²⁴ Mustafa Ibrahim and Others (1964), 214.

²⁵ Mustafa Ibrahim and Others (1964), 215-216.

²⁶ Mustafa Ibrahim and Others (1964), 214-215

²⁷ Mustafa Ibrahim and Others (1964), 223-224.

Yargıç **Triantafyllides**, Yasa'nın ilan ve yayımlanmasındaki usul eksikliklerini de aynı zorunluluk bağlamında değerlendirmiştir. Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın fiilen sürece katılamaması ve Türkçe yayımlamanın yapılamaması, olağanüstü koşulların sonucu olarak görülmüştür.²⁸

Son olarak Yargıç **Josephides**, gerekçesine 33/1964 sayılı Yasa'nın uzun başlığı ve önsözü, "yakın olaylar" nedeniyle yüksek mahkemelerin işlemez hâle geldiğini ve adalet hizmetinin kesintisiz sürdürülmesinin zorunlu olduğunu ortaya koyduğunu belirtmiştir. Yargıç, "yakın olaylar"ı 21 Aralık 1963'ten itibaren yaşanan ciddi çatışmalar, askeri hareketlilik ve meselenin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine taşınması gibi gelişmelerle aktarmıştır. Bu süreçte Türk yargıçların mahkemelere katılmaması, iki yüksek mahkemenin işlevsiz hâle gelmesi ve alt derece mahkemelerde aksamalar yaşanması, adalet sisteminin fiilen çökme tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu gösterdiğini ifade etmiştir. Yargıç, Türk yargıçların neden mahkemelere katılmadığının (güvenlik, baskı veya başka sebepler) bu dava bakımından belirleyici olmadığını, önemli olanın yargı sisteminin fiilen işlemez hâle gelmiş olması olduğunu ifade etmiştir.²⁹

Yargıç **Josephides**, 33/1964 sayılı Yasa ile işlemeyen organların yerine geçici bir mekanizma kurulduğunu ifade etmiştir. İki yüksek mahkemenin başkanlık makamlarındaki boşluk ve Türk yargıçların uzun süre görev yapamaması, zorunluluğun varlığını gösteren unsurlar olarak değerlendirilmiştir. Yargıca göre, hükümetin önünde iki seçenek bulunmaktadır: Ya Anayasa'nın katı lafzına bağlı kalınarak yargının çöküşü kabul edilecek ya da devletin üç temel erkenden biri olan yargıyı korumak amacıyla geçici bir düzenleme yapılacaktır. Yargıç **Josephides**, ikinci yolun hem zorunlu hem de meşru olduğunu kabul etmiş, zaruret doktrininin Anayasa'nın bazı hükümlerine örtük bir istisna oluşturduğunu ve amacının devletin varlığını korumak olduğunu belirtmiştir.³⁰ Kararda, bu doktrinin uygulanabilir hâle gelmesi için şu koşulları saymıştır:

- (a) Zorunlu ve kaçınılmaz bir zaruret veya istisnai koşulların bulunması,
- (b) Başvurulabilecek başka bir çarenin olmaması,
- (c) Tedbirin zaruret ile orantılı olması ve
- (d) Alınan tedbirin istisnai durumun süresiyle sınırlı, geçici nitelikte olması.

Oldukça uzun olan bu kararda, yargıçların görüşleri genel hatlarıyla bu şekilde özetlenebilir. **İbrahim ve Diğerleri** kararından sonra zorunluluk doktrini, Kıbrıs anayasal düzeninde Yüksek Mahkeme tarafından yeni bir hukuk kaynağı olarak tanınmıştır.³¹

Kararda hukuki olarak eleştirilecek çok husus olmakla birlikte çalışmanın kapsamı bakımından belli noktalara değinilecektir. Yargıçlar, 1960 Anayasası'nın geçerliliğinin tartışma konusu olmadığını belirtmekle birlikte, kararın bütününe bakıldığında Anayasa'nın öngördüğü iki toplumlu cumhuriyet yapısını sürdürmeye yönelik açık bir irade ortaya koydukları görülmektedir. Aksine, özellikle **Vassiliades** ve **Triantafyllides**'in gerekçelerinde, Anayasa'nın normatif bağlayıcılığını zayıflatabilecek değerlendirmelere yer verilmektedir. Anayasa'nın Kıbrıslıların egemen iradesinin ürünü olmadığı, uluslararası uzlaşma sonucu ortaya çıktığı ve uygulamada işlerlik kazanamadığı yönündeki vurgular ön plana çıkarılmıştır.

²⁸ Mustafa Ibrahim and Others (1964), 236-243.

²⁹ Mustafa Ibrahim and Others (1964), 265.

³⁰ Mustafa Ibrahim and Others (1964), 265.

³¹ Christos Papastilianos, "The Cypriot Doctrine of Necessity within the Context of Emergency Discourse: How a Unique Emergency Shaped a Peculiar Type of Emergency Law," The Cyprus Review 30, no. 1 (2018): 117.

Ayrıca temel hükümlerin değiştirilemez nitelikte olmasının, Kıbrıslıların siyasal birliktelik koşullarını gelecekte kendi iradeleriyle belirleme imkânını sınırladığı yönünde değerlendirmelerde bulunulmuştur.³² Özellikle yargıç *Triantafyllides*'in yaklaşımı, zorunluluk hâline hukuki zemin oluşturma çabası bakımından tartışmaya açıktır. Zaruret doktrini temellendirmek amacıyla önce yürürlükteki Anayasa'nın kökenini ve kurucu niteliğini sorgulamakta, böylece anayasal üstünlük ilkesini göreceleştirmekte, ardından zorunluluk sonucuna ulaşmaktadır. Oysa anayasa yargıcının görevi, mevcut anayasal düzenin normatif bağlayıcılığını esas alarak mümkün olduğunca Anayasa ile uyumlu yorum geliştirmektir. Bir hükmün fiilen uygulanamaz hâle geldiğini tespit etmek ayrı, onun kabul sürecindeki meşruiyetini tartışmaya açmak ayrı bir düzlemdir. İkinci yaklaşım artık yorum faaliyeti değil, kurucu iktidar tartışmasına giren teorik bir zemine kaymaktadır. Söz konusu değerlendirme, anayasa yargısının sınırları bakımından daha geniş ve teorik bir tartışmayı gerektirdiği için bu çalışmada yalnızca soruna işaret etmekle yetinilecektir.

GKRY tarafından zaruret hâline başvurulmasına gerekçe gösterilen tehditlerin, mevcut anayasal ve yasal mekanizmalar çerçevesinde karşılanabilir nitelikte olup olmadığının da tartışılması önemlidir. Olağan anayasal yolların işletildiğine veya tüketildiğine ilişkin açık bir değerlendirme ortaya konulmadan zaruret doktrinine başvurulmuş olması, bu doktrinin “son çare” niteliğinin karşılanıp karşılanmadığı konusunda soru işaretleri doğurmaktadır.³³ Tüm bunlara ek olarak, zaruret doktrini doğası gereği geçici bir savunmadır. Ancak 1964'ten itibaren uygulanan model, geçici bir tedbir olmaktan çıkıp kalıcı bir anayasal pratik hâline geldiği belirtilebilir.

Zaruret Hâlinin Kıbrıs Sorunun Çözümüne “Eklemlenmesi” ve Geçicilikten “Belirsiz Süreli” Duruma Gelmesi Sorunu

Zaruret doktrininin uzun süreli uygulanması, Kıbrıslı Türklerin kurucu ortakları oldukları 1960 Anayasası'ndan doğan haklardan doğrudan yararlanmalarını fiilen imkânsız hâle getirmiştir. Bu durum, anayasal düzende eşit kurucu özne statüsünden dışlanma sonucunu doğurmuştur. Anayasal hakların ancak dolaylı ve sınırlı yollarla kullanılabildiği bir yapı ortaya çıkmış, siyasal katılım, temsiliyet ve kolektif haklardan doğrudan ve eşit biçimde yararlanma imkânı ortadan kalkmıştır. Bu haklara erişim çoğu zaman uluslararası hukuk mekanizmaları, bireysel başvurular veya fiilî düzenlemeler aracılığıyla mümkün olabilmektedir. Böylece anayasal haklar dolambaçlı yollarla ikame edilmekte, bu durum anayasal yurttaşlık ilkesini ciddi biçimde zedelemektedir. Benzer şekilde, Kıbrıslı Türklerin maruz kaldığı uluslararası izolasyon da anayasal dışlanmanın insan hakları boyutunu derinleştiren bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

Zaruret hâli kapsamında bu hususlar sadece ilk bakışta karşımıza çıkan temel sorunlardır. 1960 Anayasası'nın uygulanma biçimi ve bu anayasal düzenin fiilî durumu açısından bir diğer önemli mesele, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın Kıbrıslı Türkler bakımından fiilen uygulanmadığı bir dönemde Avrupa Birliğine üye olmasıdır. Bu olgu, anayasal süreklilik, kurucu ortaklık yapısı ve fiilî anayasal işleyiş arasındaki ilişkinin yeniden düşünülmesini gerektiren bir çelişkiye işaret etmektedir.

Kıbrıs'ın bağımsız devlet olarak birleştirilmesini öngören BM Kapsamlı Çözüm Planı (Annan

³² Costas Statilatis, “The Doctrine of Necessity in Ibrahim, the Material Constitution of Cyprus, and Costantino Mortati,” *The Cyprus Review* 37, no. 1 (Spring 2025), 44

³³ Tayfur Yumuşak, “Zaruret Hali Görüşü Bakımından Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliği Üyeliğinin Değerlendirilmesi,” *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 27, no. 1 (Mayıs 2025): 761.

Planı),³⁴ 2004 yılında KKTC ve Güney Kıbrıs'ta yapılan referandumlarda Kıbrıslı Türkler tarafından kabul edilmiş ancak Kıbrıslı Rum seçmenlerin ret oyu nedeniyle yürürlüğe girememiştir. 2004 referandum sonuçları, Kıbrıslı Rumların zaruret doktrini tezinin sürekliliği bakımından ciddi bir tartışma zemini oluşturmuştur. Çünkü planın herhangi bir tarafça reddedilmesi hâlinde mevcut durumun devam edeceği, referandum öncesinde her iki toplum tarafından da bilinmekteydi.³⁵ Bu bağlamda, günümüze geldiğimizde, Kıbrıslı Türkler tarafından müzakere sürecine zaman sınırlaması getirilmesi önem taşımaktadır. Kıbrıs sorununun kapsamlı çözümüne ilişkin dört maddelik metodolojinin özellikle üçüncü ve dördüncü maddelerine zaruret doktrini konusuna etkisi yönünden de dikkat çekmek gerekir:³⁶

“1. Siyasi eşitlik ilkesine bağlılık, dönüşümlü başkanlık ve (en az bir olumlu oyu içeren) etkin katılım dahil olmak üzere, tekrardan teyit edilecektir;

2. Crans - Montana'daki Kıbrıs Konferansı'na kadar elde edilmiş olan yakınlaşmalar tekrardan müzakereye açılmayacaktır;

3. Yeni süreç sonuç odaklı ve takvime bağlı olacaktır;

4. Tüm çabalarımıza rağmen süreç başarılı bir sonuca ulaşmazsa Kıbrıslı Türkler bu kez mevcut statülerine mahkûm olmayacaklardır.”

Burada özellikle üçüncü madde, sürecin sonuç odaklı ve takvime bağlı olmasını şart koşmaktadır. Bu husus, belirsiz süreli müzakere pratiğinin yarattığı fiilî statükonun artık kabul edilmediğini ve geçicilik iddiasının zamansal sınırlandırmaya tabi tutulmak istendiğini göstermektedir. Dördüncü maddede ise sürecin başarısız olması hâlinde Kıbrıslı Türklerin mevcut statüye mahkûm olmayacakları ifade edilmektedir.

Bu iki madde birlikte değerlendirildiğinde, zaruret doktrininin geçici niteliğine ilişkin iddianın somut bir sınamayla karşı karşıya kaldığı söylenebilir. Şayet zaruret hâli anayasal düzenin geçici olarak sürdürülebilmesi amacıyla başvuru istisnai bir mekanizma ise, iki toplumlu çözüme yönelik somut ve sonuç alıcı bir sürecin işletilmesi gerekir. Çözüm iradesine rağmen sürecin belirsiz biçimde ertelenmesi, geçicilik iddiasıyla bağdaşmayacaktır. Dolayısıyla, zaruret doktrininin fiilen tek toplumlu bir yönetim pratiğini kalıcılaştıran bir araç hâline gelip gelmediğinin tartışılması da önemlidir. Aksi takdirde zaruret söylemi anayasal zorunluluğun değil, siyasal statükonun gerekçesi hâline dönüşme ihtimali taşımaktadır.

Çözümün kolay olmadığı da ayrıca belirtilmelidir. Geçmişinde çatışmalar bulunan iki toplumun ortak bir anayasal zeminde buluşma konusunda karşılıklı endişeler taşıması doğaldır. Çok genel ifade etmek gerekirse Kıbrıslı Türkler, güvenlik, siyasi eşitlik ve kurucu toplum statüsünün korunmasına odaklanırken Kıbrıslı Rumlar, adanın fiilen ya da hukuken bölünmesi ve etkili bir devlet mekanizmasının kurulamaması ihtimalinden kaygı duymaktadır.³⁷ Bu durum hatırd tutulmakla birlikte, zaruret hâlinin kalıcı bir yönetim pratiğine dönüşmesi, dayandığı anayasal temeli aşındıran bir sonuç doğurur. İki toplumlu kurucu düzenin yeniden tesisine yönelik somut bir irade ortaya konulmadığı veya süreç sürekli ertelendiği takdirde, zaruret doktrini, anayasal sürekliliği koruyan geçici bir araç olmaktan uzaklaşır. Bu nedenle zaruret doktrininin meşruiyeti yalnızca geçmişteki kriz koşullarına değil, güncel çözüm dinamiklerine

³⁴ BM Kapsamlı Çözüm Planı (Annan Planı) için bkz. <<https://kktcb.org/tr/belgeler/kibris-sorunu/1983-2004>>, Erişim Tarihi: 12.10.2025.

³⁵ Özersay, “The Excuse of State Necessity...,” 69-70.

³⁶ Cumhurbaşkanlığı'nda İlk Yüz Gün. Cumhurbaşkanı Tufan Erhürman'ın “İlk Yüz Gün Kitapçığı”, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. Lefkoşa: KKTC Cumhurbaşkanlığı, <https://cb.gov.ct.tr/Portals/3/CB_ERH%C3%9CRMAN_%C4%B0LKY%C3%9CZG%C3%9CN_K%C4%B0TAP%C3%871%C4%9E1%20%28TR-ENG%29.pdf> Erişim Tarihi: 20.02.2026.

³⁷ Tufan Erhürman, 100 Soruda Kıbrıs'ta Federasyon, 1. baskı (Lefkoşa: Işık Kitabevi, 2009), 16-17.

göre de değerlendirilmelidir. 2004 referandumu iki toplumlu çözüm iradesinin somut biçimde sınandığı tarihsel bir eşik olarak görülebilir. Benzer şekilde, yeniden başlayan müzakere sürecinde özellikle Kıbrıslı Rum tarafının tutumu, fiilî statükonun sürdürülmesi ile iki toplumlu kurucu düzenin yeniden tesisi arasında hangi yönde bir siyasal tercih yapıldığını göstermesi bakımından güncel bir ölçüt olarak değerlendirilebilir.

Sonuç

İbrahim ve Diğerleri kararı, anayasa hukuku teorisi bakımından yapısal sonuçlar doğuran önemli bir karardır. Kriz koşullarında verilen istisnai bir kararın geçici kalacağı varsayımıyla temellendirilmiş olmasına rağmen, ortaya çıkan uygulama altmış yılı aşkın bir süre devam etmiştir. Bu durum, istisna rejimlerinin zamanla kalıcı bir yönetim pratiğine dönüşebilme ihtimalini de bizlere göstermektedir.

Kararda Anayasa'nın öngördüğü olağanüstü hâl mekanizması tartışılmış olmakla birlikte, bu yol tercih edilmemiştir. Bunun yerine zaruret doktrinine dayanılmıştır. Bu tercihin günümüzdeki olumsuz sonuçları, kriz anlarında dahi anayasal çerçeve içinde kalma imkânlarının sınırlarını ve anayasal sadakatin kapsamının önemini ortaya koymaktadır.

Zaruret gerekçesinin, anayasal düzenin tek taraflı biçimde yeniden yapılandırılmasının hukuki aracı hâline gelip gelmediği de bu çerçevede değerlendirilmelidir. Bu nedenle kararın meşruiyeti yalnızca kriz koşullarına yapılan atıflarla değil, kurucu ortaklık ilkesinin ve anayasal eşitliğin kararın gerekçesinde ne ölçüde tartışıldığı ve korunduğu üzerinden de incelenmelidir. Aksi hâlde zaruret söylemi, geçici bir istisna mekanizması olmaktan çıkarak fiilî anayasal yapının sürekliliğini sağlayan bir araç niteliği kazanma riski taşımaktadır.

Zaruret doktrini bağlamında, konunun Avrupa Konseyi zemini ve özellikle Sözleşme sistemine uygunluk açısından daha kapsamlı biçimde incelenmesi önem taşımaktadır. Çünkü Sözleşme'nin 15. maddesinde öngörülen usule başvurulmaksızın olağanüstü durum gerekçesiyle hakların uygulanmasının sınırlandırılması veya fiilen engellenmesi, bu maddenin konu ve amacını işlevsiz hâle getirebileceği gibi Sözleşme'nin etkili uygulanmasını da zayıflatmaktadır.

Son olarak, izolasyon, yalnızca siyasal bir sonuç değil, eğitim, çevre, güvenlik, serbest dolaşım, ekonomik faaliyetler ve uluslararası temsile erişim gibi temel haklar üzerinde doğrudan etkiler yaratan çok katmanlı bir insan hakları sorunudur. Bu çerçevede çalışma, zaruret doktrininin yalnızca anayasal düzen bakımından değil, uzun vadede yapısal bir hak mahrumiyeti rejimi üretilip üretilmediğini de tartışmaya açmaktadır. Kurucu bir topluluğun, kendi anayasasından doğan haklara yabancılaşması istisnai bir durum olmaktan çıkıp süreklilik kazandığında, bu pratiğin zaruret doktriniyle meşrulaştırılması güçleşmektedir. Bu nedenle zaruret doktrininin değerlendirilmesi, yalnızca geçmişteki kriz koşullarına değil, bugün ortaya çıkan anayasal ve insan hakları sonuçlarına bakılarak da yapılmalıdır.

Kaynakça

- Cumhurbaşkanlığı'nda İlk Yüz Gün. Cumhurbaşkanı Tufan Erhürman'ın "İlk Yüz Gün Kitapçığı", Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. Lefkoşa: KKTC Cumhurbaşkanlığı,
https://cb.gov.ct.tr/Portals/3/CB_ERH%C3%9CRMAN_%C4%B0LKY%C3%9CZG%C3%9CN_K%C4%B0TAP%C3%87I%C4%9EI%20%28TR-ENG%29.pdf Erişim Tarihi: 20 Şubat 2026.
- Erhürman, Tufan. 100 Soruda Kıbrıs'ta Federasyon. 1. baskı. Lefkoşa: Işık Kitabevi, 2009.
- Erhürman, Tufan. *Kıbrıs'ta Akıl Tutulması: Kıbrıslı Türklerde Modernleşme ve Hukuk*. Lefkoşa: Işık Kitabevi, 2007.
- European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Cyprus: Opinion on Three Bills Reforming the Judiciary. Opinion No. 1060/2021. CDL-AD(2021)043. Strasbourg, 13 December 2021.
- European Court of Human Rights (Second Section), *Aziz v. Cyprus*, no. 69949/01, Judgment of 22 June 2004.
- Harris, D. J., M. O'Boyle, E. P. Bates ve C. M. Buckley. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*. çev. Mehveş Bingöllü Kılıcı ve Ulaş Karan, ed. Hülya Dinçer (Ankara: Avrupa Konseyi, 2013).
- Kyriakou, Nikolas. "National Judges and Supranational Laws on the Effective Application of the EC Law and the ECHR: The Case of Cyprus." June 10, 2010, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1623560.
- Nedjatigil, Z. M. *Cyprus, Constitutional Proposals and Developments*. Nicosia: State Printing Office of the Turkish Federated State of Cyprus, 1977.
- Özersay, Kudret. "The Excuse of State Necessity and Its Implications on the Cyprus Conflict." *Perceptions: Journal of International Affairs* 9, no. 4 (2004): 31-70.
- Papastylanos, Christos. "The Cypriot Doctrine of Necessity and the Amendment of the Cypriot Constitution: The Revision of the Unamendable Amendment Rules of the Cypriot Constitution Through a Juridical Coup D'État" *ICL Journal* 17, no. 3 (2023): 313-336.
- Papastylanos, Christos. "The Cypriot Doctrine of Necessity within the Context of Emergency Discourse: How a Unique Emergency Shaped a Peculiar Type of Emergency Law." *The Cyprus Review* 30, no. 1 (2018).
- Stratilatis, Costas. "The Doctrine of Necessity in Ibrahim, the Material Constitution of Cyprus, and Costantino Mortati." *Cyprus Review* 37, no. 1 (June 24, 2025): 21-57.
- Tanör, Bülent ve Necmi Yüzbaşıoğlu. *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*. 18. bası. İstanbul: Beta Yayınları, 2019.
- The Administration of Justice (Miscellaneous Provisions) Law 33/1964*.
- The Attorney-General of the Republic v. Mustafa Ibrahim and Others* (1964) Cyprus Law Reports.
- United Nations, Core Document Forming Part of the Reports of States Parties: Cyprus, HRI/CORE/CYP/2011, 2 September 2011.
- Yumuşak, Tayfur. "Zaruret Hali Görüşü Bakımından Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliği Üyeliğinin Değerlendirilmesi." *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 27, no. 1 (2025).
- Doğru, Osman. *Anayasa ile Karşılaştırmalı İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Mahkeme İçtüzüğü*. 1. baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2010.